

Dočasný nárůst důvěry ve vládu a dodržování protiepidemických opatření na počátku koronavirové krize*

ALEŠ KUDRNÁČ**

Umeå university, Umeå

JAN KLUSÁČEK**

Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., Praha

The Temporary Increase in Trust in Government and Compliance with Anti-pandemic Measures at the Start of the Covid-19 Pandemic

Abstract: Public support for government institutions tends to increase in the face of threats such as armed conflict, terrorism, or natural disasters. This phenomenon, known as the 'rally-'round-the-flag' effect, has also been observed as a response to the Covid-19 pandemic in many countries. Citizens' trust in the government's good intentions and ability to handle a crisis is very important, as it gives government the legitimacy to take strong measures. High trust in government also increases citizens' willingness to comply with these measures. The aim of this study is to examine the 'rally-'round-the-flag' effect in the Czech Republic, analyse the characteristics related to the increase in trust in government, and test the relationship between trust in government and compliance with anti-pandemic measures. The analysis uses data from five waves of the Czech Household Panel Study (2016–2020) and finds a dramatic increase in trust in government in response to the Covid-19 pandemic. A relatively higher increase in trust in government was observed among people with a low level of education and low social trust. Overall, however, the rise in trust in government is more of a general tendency across society than it is an increase in one specific group of the population. Trust in government is also linked to compliance with anti-pandemic measures.

Keywords: Covid-19, trust in government, health, 'rally-'round-the-flag' effect

Sociologický časopis / Czech Sociological Review, 2022, Vol. 58, No. 2: 119–150

<https://doi.org/10.13060/csr.2022.016>

* Tento text vznikl s grantovou podporou projektu „The Evolution of Prejudice (DR. 2016-07177), financovaného Swedish Research Council for Health, Working Life and Welfare, a projektu „Kumulativní efekty sociálního znevýhodnění na zdraví a kvalitu života“ (Reg. č. TL02000190), financovaného Technologickou agenturou České republiky. Anglická verze je k dispozici jako online příloha tohoto článku na <https://doi.org/10.13060/csr.2022.016>.

** Veškerou korespondenci posílejte na adresu: Mgr. Aleš Kudrnáč, Ph.D., Sociologická instituce, Mediagrand 14, Umeå universitet, 901 87 Umeå, Sweden, e-mail: ales.kudrnac@umu.se; Mgr. Jan Klusáček, Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., Jilská 1, 110 00 Praha 1, e-mail: jan.klusacek@soc.cas.cz.

Úvod

Když jednotlivci nebo skupiny lidí čelí kolektivní hrozbě, mají tendenci se spojit, aby ohrožení lépe zvládli. Na úrovni státu se jedná o efekt semknutí kolem vlajky (*'rally-round-the-flag'*). Semknutí se projevuje tím, že v obzvláště obtížných dobách, jako jsou ozbrojené konflikty, terorismus, přírodní katastrofy nebo epidemie, se zpravidla zvyšuje občanská podpora vládních institucí a osob vykonávajících exekutivní funkce. Občanskou podporou se vládám dostává legitimacy činit významné kroky k zabránění nebo omezení dopadů krize. Důvěra ve vládu je důležitá, protože pozitivně souvisí s dodržováním ochranných opatření. Ačkoli je tento efekt původně znám především v kontextu americké zahraniční politiky během studené války, o efektu semknutí kolem vlajky se začalo diskutovat i v případě světové pandemie viru covid-19.

Průzkumy v mnoha zemích světa ukázaly velký nárůst důvěry ve vlády v době před pandemií a jarem 2020 [Edelman Trust Barometer 2020]. Nárůst důvěry byl pozorován po začátku pandemie covid-19 i přesto, že vlády vydávaly nařízení, jimiž omezily společenský život, zpomalily ekonomiku, uzavřely hranice a zakázaly vycházení, aby zabránily šíření viru. Legitimita vlády vycházející z důvěry občanů je důležitá mimo jiné proto, že zvyšuje pravděpodobnost, že občané budou vládní nařízení považovat za důležitá a budou je dodržovat. Česká vláda vydávala na začátku pandemie jedny z nejrestriktivnějších opatření [Oxford COVID-19 Government Response Tracker 2021], ale o existenci, možných příčinách a důsledcích nárůstu důvěry v českou vládu v počátcích pandemie covid-19 víme relativně málo.

Cílem této studie je výzkum příčin a důsledků nárůstu důvěry v českou vládu na počátku pandemie na jaře 2020. Analýzy tohoto článku využívají pěti vln Českého panelového šetření domácností (dále jen CHPS), v jehož rámci byli ti samí lidé dotazováni každoročně od roku 2016 až do jara 2020, kdy proběhla poslední vlna dotazování. Jedinečný datový soubor obsahující informace o životní situaci, chování a postojích Čechů a Češek několik let před pandemií a zároveň v době probíhající první vlny pandemie umožňuje zkoumat vliv pandemické situace na důvěru ve vládu a dodržování vládních opatření. Vzhledem k povaze dat jsou využity smíšené, víceúrovňové modely opakovaného měření pro analýzu vývoje důvěry ve vládu a víceúrovňový regresní model pro analýzu dat poslední vlny zachycující dodržování opatření.

V tomto článku je nejprve popsána teorie semknutí kolem vlajky a její význam pro koronavirovou krizi. Následně jsou prezentována zjištění studií, které se zabývají vlivem krizových situací na důvěru ve vládu s důrazem na nedávné studie přímo se týkající pandemie covid-19. Dále je popsán předchozí výzkum týkající se vlivu důvěry ve vládu na dodržování vládních nařízení. Výsledky regresních analýz jsou diskutovány v kontextu předchozích výzkumů s důrazem na interpretaci příčin a důsledků nárůstu důvěry v českou vládu v době počátku krize covid-19.

Semknutí kolem vlajky

Fenomén semknutí kolem vlajky byl poprvé formulován Johnem E. Muellerem [1970, 1973] a vysvětloval prudké, krátkodobé nárůsty oblíbenosti prezidentů Spojených států amerických. Náhlý a výrazný nárůst podpory představitele hlavní výkonné moci byl pozorován bezprostředně po důležitých zahraničněpolitických událostech, především vojenských intervencích nebo eskalacích mezinárodních jednání, která mohla předznamenávat ozbrojený konflikt.

Ačkoli efekt semknutí kolem vlajky patří v literatuře mezi často popisovaný jev, analýze příčin a mechanismu tohoto efektu se mnoho studií nevěnuje [výjimka např. Perrin, Smolek 2009]. Existují dva dominantní směry zdůvodnění tohoto efektu: (1) pocit vlastenectví a (2) názorové vůdcovství [Hetherington, Nelson 2003]. Dle prvního vysvětlení fungují vláda a její vrcholní představitelé jako symboly, skrze které se lidé ztotožňují se svojí skupinou (např. národem), aby se vymezili proti jiným skupinám, které je ohrožují [Tajfel 1982]. Klíčový je pocit nejistoty a nebezpečí vycházející z hrozby. Podpora a následování lídrů je obranným mechanismem, jak hrozbě čelit [Doty, Peterson, Winter 1991]. Druhé dominantní vysvětlení se místo sociopsychologických mechanismů zaměřuje na komunikaci. Semknutí kolem vlajky je vysvětlováno neochotou opozičních názorových lídrů kritizovat vládu v momentech krize. Tato neochota opozice kritizovat vládu podněcuje i média k tomu, aby byla k vládě shovívavá, nebo dokonce pozitivní a podpořila tím jejich pozici a jednání v boji s nepřítelem. Veřejnosti je tak přímo nebo nepřímo sdělováno, že vláda svoji práci dělá dobře, následkem čehož dochází k nárůstu důvěry ve vládu [Hetherington, Nelson 2003].

Podle Hetheringtona a Nelsona [ibid.] se vysvětlení vlastenectvím a názorovým vůdcovstvím nevylučují, ale naopak doplňují. Zatímco vlastenectví lépe vysvětluje vznik efektu semknutí kolem vlajky, názorové vůdcovství pomáhá pochopit, proč je semknutí ve většině případů dočasné a nepřetaví se v dlouhotrvající podporu vlády. Po opadnutí prvotních emocí a aspoň částečné stabilizaci situace začne opozice a média hodnotit kroky vlády a důvěra ve vládu či obliba politiků začnou zpravidla klesat.

V sedmdesátých letech, kdy byl efekt semknutí kolem vlajky poprvé popsán, se jednalo především o důsledky eskalací konfliktů (např. kubánská krize nebo válka ve Vietnamu) souvisejících s průběhem studené války [Mueller 1970, 1973]. Díky tomu, že se v tomto období zjišťovala popularita prezidentů USA v dostatečně krátkých intervalech a zároveň byl kvůli dlouhotrvajícímu konfliktu se Sovětským svazem dostatek vážných bezpečnostních krizí, bylo možné identifikovat trend v nárůstech a poklesech podpory amerických prezidentů. S koncem studené války efekt semknutí kolem vlajky nevymizel a byl kromě válečných konfliktů [Hetherington, Nelson 2003; Kriner 2006] pozorován především v důsledku teroristických útoků [Dinesen, Jæger 2013; Perrin, Smolek 2009; Wollebæk et al. 2012]. Nárůst důvěry ve vládu byl zaznamenán například po střelbě na norském ostrově Utøya v roce 2011 [Wollebæk et al. 2012] nebo po bombovém útoku

v Madridu v roce 2001 [Dinesen, Jæger 2013]. Efekt semknutí kolem vlajky se ale objevil i po přírodních pohromách v Nepálu a ve Španělsku [Boittin, Mo, Utych 2020; Ramos, Sanz 2020]. V současnosti se efektu semknutí kolem vlajky věnuje pozornost zejména v souvislosti s vypuknutím pandemie covid-19 [Bækgaard et al. 2020; Esaiasson et al. 2020; Kritzinger et al. 2021; Schraff 2020], které se věnuje i tento článek.

Semknutí kolem vlajky v době pandemie covid-19

Na začátku pandemie covid-19 byly téměř ve všech světových zemích vhodné podmínky pro vznik efektu semknutí kolem vlajky. Nejistota a pocit ohrožení vedly k podporám vlád a jejich konání. Tendence politických stran se spojit proti společné hrozbě a akutnost krize vedly tvůrce veřejného mínění k pozastavení kritiky vlády [Esaiasson et al. 2020; Schraff 2020]. Strmý nárůst důvěry ve vládu byl zaznamenán například ve Švédsku [Esaiasson et al. 2020], Dánsku [Bækgaard et al. 2020], Nizozemsku [Hegewald, Schraff 2020] a Rakousku [Kritzinger et al. 2021]. V prvních měsících od vypuknutí pandemie covid-19 prudce vzrostla obliba i jinak skandály zmítanému izraelskému premiérovi Benjaminu Netanjahuovi [Hamanaka 2020]. V Bavorsku se semknutí kolem vlajky podařilo vládnoucí Křesťansko-sociální unii Bavorska (CSU) přetavit ve volební úspěch svých kandidátů obhajujících mandáty v komunálních volbách [Leininger, Schaub 2020].

To, že se jedná o efekt semknutí kolem vlajky, a ne o pouhý trend vývoje důvěry ve vládu, naznačuje několik studií potvrzujících, že podobně jako v jiných případech i pandemií vyvolaný nárůst důvěry ve vládu je krátkodobý [Johansson, Hopmann, Shehata 2021; Kritzinger et al. 2021]. V případě Rakouska vysoká důvěra ve vládu, kterou projevovali respondenti nezávisle na své politické orientaci, opadla mezi květnem a červnem 2020, kdy důvěra lidí ve vládu klesla na původní hodnoty odpovídající jejich stranickým preferencím před vypuknutím epidemie [Kritzinger et al. 2021]. Podobný scénář se odehrál i ve Švédsku, kde se po opadnutí prvotního šoku z krizové situace začala stupňovat kritika vládní strategie. Následně se vládní opatření stala hlavním politickým tématem, což zapříčinilo pokles důvěry ve vládu [Johansson et al. 2021].

Mechanismus efektu semknutí kolem vlajky v době pandemie covid-19

Ačkoli se efektu semknutí kolem vlajky v době pandemie covid-19 věnuje mnoho studií, minimum z nich reflektuje specifika mechanismu během pandemie v porovnání s jiným druhem ohrožení. Z pohledu občanů se situace pandemie covid-19 liší od ohrožení ozbrojeným konfliktem, přírodní katastrofou nebo teroristickým útokem v době trvání a předvídatelnosti následků. Bækgaard et al. [2020] uvádí, že narozdíl od teroristických útoků, kde je doba ohrožení jasně definována začátkem (útok) a koncem (zneškodnění teroristů), pandemie covid-19 podobné ohrazení nepřináší, což přispívá k nejistotě a obavám z dopadů pandemie na

život občanů. Dle teorie zvládání strachu (*terror management theory*) [Greenberg et al. 1992] představuje pandemie covid-19 potenciální ohrožení života jedinců, kteří se s touto možností potřebují vyrovnat. Pyszczynski et al. [2021] argumentují, že bez ohledu na to, zda jedinci vnímají covid-19 jako život ohrožující virus, nebo jen pouhou nepříjemnost srovnatelnou s chřipkou, jejich postoje a chování jsou ovlivněny strachem ze smrti souvisejícím s nemocí covid-19. Média byla v době první vlny pandemie plná informací ohledně počtu nakažených a úmrtí. Studie Alekhin a Dubinina [2020] a Dong a Zheng [2020] popisují fenomén psychických obtíží spojený se zpravodajskými titulky (*headline stress disorder*) ohledně covid-19. Tyto studie popisují stres a přidružené psychické potíže způsobené vytrvalým působením emočně nabitých informací ohledně pandemické situace v médiích. Kromě mediálních titulků měli lidé nepřímou připomínku smrti denně na očích, i když média nesledovali – dezinfekce, ústenky, rukavice, rozestupy nebo označení nařízení a omezení na veřejných místech. Vůdčí osobnosti v těchto případech pomáhají občanům strach zmírnit, protože pro ně představují symbolické bezpečí. V případech náhlé krize, jako je pandemie covid-19, mají občané tendenci hledat psychologické bezpečí u svých lídrů, což se projeví nárůstem důvěry [Baekgaard et al. 2020; Landau et al. 2004]. Na základě teorie semknutí kolem vlajky a teorie zvládání strachu lze nárůst důvěry ve vládu v období počátku pandemie covid-19 vysvětlovat strachem lidí ze zdravotních a ekonomických dopadů nemoci, které jedince vedou k hledání pocitu bezpečí mezi představiteli vlády [Esaiasson et al. 2020; Schraff 2020].

Obavy z ekonomických dopadů pandemie covid-19

Někteří lidé by nezažili těžký průběh nemoci, i kdyby se nakazili, takže lock-down jim nepřinesl zjevnou výhodu v ochraně zdraví. Zřejmé ale byly okamžité negativní dopady na ekonomiku. Zatímco pozitivní efekt zavedených preventivních opatření na zdraví občanů je diskutabilní a pro mnohé „neviditelný“, dopady vládních nařízení na ekonomiku, které negativně ovlivňují život lidí, jsou dobře viditelné a mohou ovlivnit postoj občanů k vládě. Lze očekávat, že důvěra ve vládu poklesne u těch, kteří jsou ohroženi negativními dopady pandemie na ekonomiku, nebo u těch, kteří mají důvod k obavám z potenciální postcovidové finanční recese. Z toho důvodu je předpokládáno možné působení dvou protichůdných mechanismů – nárůst důvěry ve vládu z důvodu ohrožení a zároveň pokles důvěry ve vládu z důvodu obav vycházejících z poklesu ekonomiky. Výraznější nárůst důvěry ve vládu byl zaznamenán častěji u lidí s nižším ekonomickým statusem [Brück et al. 2020] a nižší úrovní vzdělání [Gozgor 2021].

Obavy ze zdravotních dopadů pandemie covid-19

Ačkoli jsou pandemií covid-19 a jejími následky ohroženi všichni obyvatelé, míra a druh rizika negativních dopadů se liší. Ze zdravotního hlediska covid-19 více ohrožuje obyvatele s dlouhodobými zdravotními obtížemi a vysokým věkem.

Kromě reálných rizik se nárůst důvěry ve vládu může lišit i podle tendencí k obavám z nemoci nebo sklonu k podpoře restriktivních opatření. Z těchto důvodů lze očekávat, že i tendence k vyjádření vyšší důvěry ve vládu se budou lišit podle zdravotní situace obyvatel. I když nejsou k dispozici studie využívající panelová data, rozdíly v reakcích na zdravotní krizi potvrzují průřezové studie. Vyšší míra důvěry ve vládu byla dávana do souvislosti s očekáváním obyvatel, že je a jejich blízké vláda svým konáním ochrání [Bækgaard et al. 2020]. Výraznější nárůst důvěry ve vládu byl zaznamenán častěji u starších osob [Bovan et al. 2021; Hegewald, Schraff 2020] a lidí se špatným zdravím [Olagoke, Olagoke, Hughes 2020].

Doteď jsme se věnovali příčinám efektu semknutí kolem vlajky. Nárůst důvěry ve vládu v období pandemie, tedy efekt semknutí kolem vlajky, má ale i několik zásadních důsledků, které vládě usnadňují náročná rozhodnutí, jež na jednu stranu mají zpomalit šíření viru, zabránit selhání zdravotnického systému a smrti občanů, ale na druhou stranu omezí životy lidí a ekonomiku.

Důvěra ve vládu, sociální důvěra, zdraví a dodržování vládních opatření

Jedním z nejdůležitějších důsledků náhlého a prudkého nárůstu důvěry občanů ve vládu na počátku krize je větší legitimita vlády při vydávání omezujících opatření. Vysoká míra důvěry občanů ve vládu usnadňuje rychlé a efektivní čelení hrozbě během pandemické krize [Bovan et al. 2021], protože vyšší důvěra lidí ve vládu souvisí s dodržováním vládních opatření [Falcone et al. 2020; Pak, McBryde, Adegboye 2021]. Výzkum zabývající se dodržováním ochranných opatření v době krizí je poměrně rozsáhlý a důvěra ve vládu se ukazuje jako jeden z nespolehlivějších prediktorů dodržování ochranných opatření [Bish, Michie 2010; DeYoung, Peters 2016; Han et al. 2017; Rubin et al. 2009]. Mechanismus je v tomto případě jednoduchý – důvěra v instituci, která nařízení nebo doporučení vydává, zvyšuje pravděpodobnost, že je bude jedinec považovat za legitimní, důležité, potřebné a bude je i s vyšší pravděpodobností dodržovat. Hlavním přínosem efektu semknutí kolem vlajky by tak vzhledem k nárůstu důvěry ve vládu měla být i větší ochota dodržovat vládní opatření.

Zaměříme-li se na krize spojené s výskytem a šířením nemocí (prasečí chřipka, H5N1 chřipka, SARS a další), větší důvěra ve vládu a vládní činitele byla spojena s větší mírou dodržování opatření proti nemoci [Bish, Michie 2010; Rubin et al. 2009]. Nezbytnost důvěry ve vládu pro fungování opatření je zřejmá především v situaci, kdy má vláda nízkou důvěru lidí a hrozí aktivní odpor. Ve veřejné debatě, jak uvádí Bovan et al. [2021] v případě Chorvatska, poté zaznívají nejen názory nesouhlasné s postupem vlády, ale také podřívání legitimity vládních opatření, výzvy k jejich nedodržování či přímo k aktivnímu odporu vůči nim.

Kromě důvěry ve vládu ale existují i další možné motivace k dodržování opatření. Předchozí studie se při výzkumu dodržování opatření rovněž zaměřily na sociodemografické charakteristiky [Brouard, Vasilopoulos, Becher 2020],

vzdělání [Nivette et al. 2021], ekonomický status [Júnior et al. 2021], sociální důvěru [Siegrist, Bearth 2021] a pocit zdraví [Bogg, Milad 2020; Szwarcwald et al. 2021]. Výzkumy ukazují, že ženy dodržovaly vládní opatření více než muži a byly i ochotnější měnit svoje chování během pandemie. Dodržování opatření bylo častěji pozorováno u starších lidí oproti těm ve středním a nižším věku [Brouard, Vasilopoulos, Becher 2020]. Větší míra nedodržování vládních opatření ve Švýcarsku byla zjištěna u lidí s vyšším vzděláním [Nivette et al. 2021]. Studie Júniora et al. [2021] ukazuje, že při srovnání chování respondentů dle ekonomického statusu nejméně dodržovali vládní opatření zaměstnanci pracující v soukromém sektoru a důchodci.

Pandemie covid-19 představuje v první řadě ohrožení zdraví lidí. Ačkoli se průběh nemoci a pravděpodobnost následků onemocnění covid-19 mezi lidmi liší, panuje shoda na tom, že starší lidé a především lidé, kteří již nemocní jsou, mají větší pravděpodobnost těžkého průběhu nemoci, hospitalizace, následků, nebo dokonce úmrtí v důsledku nakažení virem covid-19. Lidé s horším zdravím mají větší motivaci se chránit proti nakažení, protože následky onemocnění by pro ně mohly být fatální. Souvislost pocíťovaného zdraví a pocitu ohrožení virovou nákazou je daná rovněž tím, že lidé, kteří se necítí zdravě, často patří mezi ohroženou skupinu i bez ohledu na přítomnost pandemie. Horší pocíťované zdraví souvisí s nižší životní úrovní, nezaměstnaností, nižším příjmem, pocíťovaným štěstím a kvalitou života obecně [např. Adler, Ostrove 1999; Diener, Chan 2011].

Studie Bogga a Milada [2020], uskutečněná na začátku pandemie covid-19 na vzorku 500 občanů USA, souvislost mezi pocíťovaným zdravím a dodržováním vládních opatření nepotvrdila. Tato studie, stejně jako většina dalších výzkumů zkoumajících dodržování vládních opatření v době pandemie covid-19, má nedostatek v tom, že data byla sbírána až v době probíhající pandemie. Tyto studie jsou založeny na jednorázových dotazníkových šetřeních, která zjišťují všechny informace jako aktuální v době pandemie nebo retrospektivně. K tomu, aby bylo možné lépe porozumět souvislostem osobních charakteristik a dodržování vládních opatření v době pandemie, je třeba využít panelových šetření, která obsahují i informace získané v době před pandemií. V tomto článku využíváme data, která umožňují využít proměnné, jejichž sběr proběhl před pandemií a na jejím začátku. Výjimkou jsou odpovědi na otázky dodržování opatření, které byly zjišťovány pouze jednou, a to v poslední vlně sběru dat, tedy v době probíhající epidemie. Z toho důvodu využívá model testující dodržování opatření pouze průřezová data.

Stanovení hypotéz

Na základě představených teorií a dostupné literatury jsou definovány hypotézy testující nárůst důvěry ve vládu (efekt semknutí kolem vlajky) a dodržování opatření. Nejprve se zaměříme na představení hypotéz souvisejících s nárůstem důvě-

ry ve vládu. Na základě teorie semknutí kolem vlajky, která popisuje krátkodobý prudký nárůst důvěry ve vládu v období krize, a předchozích výzkumů z jiných zemí lze předpokládat, že ne všechny skupiny obyvatel budou na krizovou situaci reagovat stejně, ale v průměru se očekává celkový nárůst důvěry ve vládu.

H1: Na jaře 2020 je pozorován prudký nárůst důvěry ve vládu oproti období před začátkem pandemie covid-19.

V době náhlé krize vláda čelila rozhodnutí, do jaké míry omezit ekonomiku a svobodu lidí na jedné straně a jak podpořit ochranu zdraví obyvatel na straně druhé. Cílem vlády měla být opatření, která představují rovnováhu mezi dostatečnou ochranou zdraví obyvatel a fungováním ekonomiky. Na jaře 2020 došlo k vyhlášení zákazu vycházení po deváté hodině večerní, uzavření provozů ve službách, omezení výrobních provozů a nařízení poskytovat možnost práce z domova tam, kde je to možné. Ačkoli vláda začala poskytovat finanční podporu uzavřeným provozům a podnikatelům, jimž omezila podnikatelskou činnost, začalo se hovořit o možné ekonomické recesi, která by mohla bezprostředně následovat covidovou krizí. Pandemie covid-19 mohla vzbudit pocit nejistoty především pro hůře uplatnitelné na trhu práce (nižší úroveň vzdělání) a podnikatele, pro něž mohla znamenat situaci ohrožující jejich podnikání. Je předpokládáno, že zvýšená obava o ekonomickou situaci vyvolá vyšší důvěru ve vládu u jedinců s nižším dosaženým vzděláním a u podnikatelů v naději, že je vláda ochrání.

H2: Nárůst důvěry ve vládu bude výraznější u podnikatelů než u ostatních.

Podobně jako obavy negativních dopadů pandemie na ekonomiku i obavy o zdraví jedince mohou souviset s nárůstem důvěry ve vládu. Třetí hypotéza vychází jak z prezentovaných teorií, tak výsledků zahraničních studií, kde byl zaznamenán nárůst důvěry ve vládu častěji u starších osob [Bovan et al. 2021; Hegewald, Schraff 2020] a u lidí se špatným zdravím [Olagoke, Olagoke, Hughes 2020]. Z toho důvodu je očekáváno, že se hypotéza H3 potvrdí i v případě ČR.

H3: Nárůst důvěry ve vládu souvisí s horším pocíťovaným zdravím.

Přestože byl nárůst důvěry ve vlády během začátku pandemie covid-19 zaznamenán v několika zemích světa (např. v Izraeli, Švédsku, Dánsku, Nizozemí, viz výše), chybí nám informace o tom, zda je nárůst důvěry pozorovatelný u všech obyvatel, nebo jsou skupiny lidí, které mají větší tendenci k náhlému zvýšení důvěry ve vládu. Aby bylo možné zkoumat změnu důvěry ve vládu v důsledku pandemie covid-19, je potřeba provést měření v období před začátkem a po začátku pandemie. Pravděpodobně z tohoto důvodu je nám známa pouze jedna studie zabývající se tímto výzkumným problémem [Hegewald, Schraff 2020].

Hegewald a Schraff [2020] ve své analýze, využívající nizozemská panelová data pokrývající období před pandemií a během první vlny pandemie na jaře 2020, ukazují, že větší nárůst důvěry ve vládu byl pozorován u skupin, které jsou bez ohledu na krizovou situaci charakteristické nízkou sociální a politickou důvěrou. Rozdíl v nárůstu důvěry ve vládu mezi skupinami autoři přičítají rozdílné míře obav z nemoci, které jsou u starších jednotlivců vyšší než u mladších, a také v rozdílné míře důvěry vůči ostatním lidem (dále jen sociální důvěra). Celkový prudký nárůst důvěry ve vládu je dle autorů výsledkem změny u osob s dlouhodobě nízkou politickou a sociální důvěrou, které pod vlivem ohrožení opouštějí svůj skeptický postoj vůči politikům a vyjadřují jim podporu. V návaznosti na Hegewalda a Schraffa [2020] je stanovena hypotéza H4, kdy je předpokládáno, že osoby s nízkou sociální důvěrou v době krize opustí svůj dlouhodobě skeptický postoj k politice a společnosti a podpoří politické lídry k překonání nastalé krize.

H4: Nárůst důvěry ve vládu bude souviset s nízkou sociální důvěrou.

V několika studiích je celkový nárůst důvěry ve vládu přičítán těm, kteří již před krizí vykazovali vysokou míru důvěry ve vládu. To potvrzuje i předchozí výzkum, kdy Edwards a Swenson [1997] na případu války v Iráku, Perrin a Smolek [2009] v kontextu teroristického útoku 11. září 2001 a Chatagnier [2012] vysvětlující nárůst důvěry po válce v Zálivu ukazují, že krize zapůsobily silněji na ty, kteří vládu podporovali již před incidentem. Z tohoto důvodu lze předpokládat, že větší nárůst důvěry budeme pozorovat u sympatizantů vládních stran, tedy hnutí ANO a ČSSD. S tím je stanovena i pátá hypotéza.

H5: Nárůst důvěry ve vládu bude souviset se sympatiemi k vládním stranám ANO 2011 a ČSSD.

Lze ale očekávat i opačný efekt. Alternativní vysvětlení by korespondovalo se studií Hegewalda a Schraffa [2020], kde podobně jako ti s nízkou sociální důvěrou překonají svůj odpor nebo apatii k politice, tak i ti s negativním postojem k vládní straně překonají své antipatie vůči vládní populistické straně a v době krize vyjádří vládě větší podporu.

Další hypotézy se zaměřují na dodržování vládních opatření. Výsledky studií zkoumající dodržování opatření se shodují, že i v případě pandemie covid-19 vládní opatření častěji dodržují lidé s vyšší důvěrou ve vládu [Moran et al. 2021; Pak, McBryde, Adegboye 2021; van Mulukom et al. 2020]. V případě velmi striktních opatření byla u osob s vysokou důvěrou ve vládu odhadovaná hodnota dodržování opatření dvojnásobná oproti osobám s nízkou důvěrou [Pak, McBryde, Adegboye 2021]. Podle přehledového článku Moran et al. [2021] byla důvěra ve vládní autority po věku a pohlaví nejčastěji zkoumaným faktorem v souvislosti s dodržováním vládních opatření. V sedmi studiích se prokázala souvislost důvěry ve vládu s držením odstupu, nošením ústenek a omezením cestování.

Kromě vlastního dodržování opatření měla důvěra ve vládní autority souvislost i s přesvědčením, že vládní opatření budou dodržovat i ostatní lidé [Al-Hasan, Yim, Khuntia 2020]. Na základě předchozích studií je stanovena šestá hypotéza.

H6: Vyšší míra dodržování vládních opatření souvisí s vyšší důvěrou ve vládu.

Kromě důvěry ve vládu se článek zaměřuje i na sociální důvěru tj. důvěru v ostatní lidi. Souvislost dodržování vládních nařízení a sociální důvěry zkoumali na příklad Siegrist a Bearth [2021]. Dle jejich zjištění lidé s vyšší sociální důvěrou méně dodržují protipandemická vládní opatření oproti těm, kteří mají nízkou sociální důvěru. Tento na první pohled paradoxní výsledek je autory studie interpretován tím, že lidé s vyšší sociální důvěrou považují šíření nemoci covid-19 za méně rizikové než ti, kteří mají v ostatní lidi menší důvěru. Toto zjištění naznačuje, že sociální důvěra, která je považována za žádoucí pro fungování společnosti a ekonomiky, je v případě pandemie nepraktická. Jednotlivci s vysokou sociální důvěrou mají tendenci nepovažovat ostatní lidi za potenciální hrozbu šíření nemoci a jako důsledek mají menší ochotu přijmout a dodržovat vládní opatření proti šíření nemoci [Siegrist, Bearth 2021].

H7: Vyšší míra dodržování vládních opatření souvisí s nižší sociální důvěrou.

Větší tendence dodržovat vládní opatření lze očekávat i u jedinců, kteří se necítili zdravě, jelikož budou pociťovat větší míru obavy z nakažení než ti, kteří již v období před pandemií covid-19 své zdraví hodnotili jako dobré, nebo dokonce výborné. Důsledkem obav z nakažení je předpoklad větší tendence dodržování vládních opatření, protože se svým horším zdravím riskují horší průběh a následky nemoci. Obavy vzbuzují opatrnost, chování s co nejmenšími možnými riziky [Lerner, Keltner 2001] a tendence dodržovat nařízení autorit [Brouard, Vasilopoulos, Becher 2020; Harper et al. 2020].

H8: Vyšší míra dodržování vládních opatření souvisí s pocitem zdraví.

Datový soubor a metody analýzy

Výzkumný vzorek

K testování hypotéz bylo využito pěti vln Českého panelového šetření domácností (CHPS). Dotazníkové šetření probíhalo každoročně v letech 2015–2018 [SOU AV ČR, v. v. i., CERGE-EI, FSS MU 2021]. V letech 2019 a 2020 proběhly dva ad hoc výzkumy, které navazovaly na původní respondenty CHPS (2015–2018). Data z původního CHPS jsou reprezentativní pro česky mluvící obyvatele České re-

publiky a domácnosti byly vybírány metodou náhodného výběru. Dotazování bylo osobní a probíhalo přímo v domácnostech. Nejprve zástupce domácnosti vyplnil dotazník o domácnosti (*household grid*) a poté byli všichni členové domácnosti starší deseti let vyzváni k účasti na průzkumu pomocí asistovaného vyplňování dotazníků s tazatelem a samostatnému vyplnění papírových dotazníků. Domácnosti dostaly za svou účast finanční odměnu. V roce 2015 bylo shromážděno celkem 10 476 individuálních dotazníků od 5 159 domácností. V druhém roce (2016) výzkumu to bylo 4 147, ve třetím roce (2016) 3 616 a ve čtvrtém (2018) 3 188, což odpovídá retenci 79,5 %, 84,7 % a 86,4 %. Pro následné průzkumy v letech 2019 a 2020 bylo z finančních důvodů vybráno pouze 2 046 dospělých. Ačkoli byl původní výběr vzorku náhodný, navazující průzkumy z let 2019 a 2020 obsahují data ochotnějších respondentů a nelze tak hovořit o náhodném výběru. Váhy nejsou pro roky 2019 a 2020 dostupné. V našich analýzách nevyužíváme první vlny z roku 2015, protože neobsahuje proměnnou důvěry ve vládu, která je pro tento článek nezbytná, ale pouze pět navazujících vln, tzn. data sebraná v roce 2016 (T1) až 2020 (T5). V použitém datovém souboru je celkem 3 843 jedinců, kteří se v pěti použitých vlnách (2016–2020) aspoň jednou účastnili dotazování. Další informace o metodách výběru respondentů, způsobech sběru dat a využitých dotazovacích nástrojích lze nalézt v technické dokumentaci CHPS [Kudrnáčová 2019].

Operacionalizace proměnných

Ačkoli závěrečná vlna, která se uskutečnila od 19. května do 9. července 2020, obsahuje měření důvěry ve vládu a informace ohledně dodržování protiepidemických opatření, které jsou pro analýzu stanovených hypotéz nepostradatelné, několik nezávislých proměnných nebylo v tomto roce měřeno. Z toho důvodu jsou proměnné, které nebyly měřeny v poslední vlně (T5), ale pouze v těch předchozích (T1–T4), centrovány kolem průměru za všechny měřené vlny (*grand mean centred*). Takto upravená proměnná má tu nevýhodu, že neumožňuje testování efektu změny dané proměnné mezi vlnami (*within-person*), ale je možné pouze testovat rozdíly mezi lidmi (*between-person*). To znamená, že v modelech vysvětlujících důvěru ve vládu (modely 1–7) netestujeme, jak změna v hodnotě nezávislé proměnné v čase souvisí se změnou v hodnotě závislé proměnné, ale měříme, jak se liší hodnoty závislé proměnné respondentů mezi sebou dle jejich průměrné hodnoty nezávislé proměnné. Více na téma rozdělení efektů změny v čase a mezi osobami např. Bell, Fairbrother a Jones [2019]. Poslední model (8) využívá pouze průřezových dat poslední vlny sběru v roce 2020.

Klíčovou proměnnou této studie je *důvěra ve vládu*. Důvěra ve vládu je využita jako závislá proměnná při testování hypotéz H1 až H5 a zároveň slouží jako klíčová nezávislá proměnná v modelu testujícím hypotézu H6. Důvěra ve vládu byla měřena jako odpověď na následující otázku: „Řekněte prosím, jak moc důvěřujete ve vládu?“ S možnostmi odpovědí „rozhodně důvěřuji“; „spíše důvěřuji“; „spíše nedůvěřuji“; „rozhodně nedůvěřuji“. Následně byla proměnná

ná rekódována, aby vyšší hodnoty proměnné znamenaly vyšší důvěru. Jedná se o standardní způsob operacionalizace důvěry ve vládu, který je v literatuře hojně využíván. Podíly odpovědí na otázku důvěry ve vládu v letech 2016–2020 jsou vyobrazeny v Grafu P1 v příloze.

Druhou závislou proměnnou (H6–H8) v tomto článku představuje *dodržování vládních opatření*. Jedná se o aditivní index zachycující počet dodržovaných vládních opatření. V dotazníku vyplňovaném v roce 2020 bylo respondentům nabídnuto šest opatření, u kterých měli uvést, zda je dodržují. Jednalo se o následující opatření: nošení roušky při pobytu mimo domov; nošení rukavic při pobytu mimo domov; používání dezinfekčního gelu; častější umývání rukou; omezení kontaktu s ostatními lidmi; nevycházení ven z domova. Za každou vykonávanou činnost byla do indexu přičtena hodnota jedna. Proměnná tedy nabývá hodnot od nuly (nedodržuje žádné opatření) do šestky (dodržuje všechna opatření).

Mezi hlavní nezávislé proměnné, které jsou rovněž nutné pro testování stanovených hypotéz, dále patří *pocit zdraví*. Hodnota indikátoru pocíťovaného zdraví byla vytvořena reverzním kódováním odpovědí na následující otázku: „Řekl(a) byste, že Vaše zdraví obecně je...“ „výborné“; „velmi dobré“; „dobré“; „průměrné“; „špatné“. Další využívanou proměnnou je *sociální důvěra*, která nabývá hodnot od nuly do deseti v závislosti na odpovědích respondentů na otázku, zda „by řekli, že se většině lidí dá důvěřovat, nebo že člověk nemůže být při jednání s lidmi nikdy dost opatrný“. Odpovědi byly zaznamenávány na škále, kde nula znamená, že „člověk nemůže být nikdy dost opatrný“, a deset, že „většině lidí se dá důvěřovat“. Pro získání indikátoru podpory vládních stran (*sympatie k hnutí ANO/ČSSD*) bylo využito odpovědí z baterie stranických sympatií. Papírový dotazník obsahoval seznam parlamentních politických stran, ke kterým respondenti vyjadřovali své sympatie na škále, „kde 0 znamená silné nesympatie a 10 silné sympatie“.

Mezi další proměnné zařazené do regresních modelů patří věk, pohlaví, nejvyšší dosažené vzdělání, ekonomický status a ochota riskovat. Proměnná *ochota riskovat* nabývá hodnot nula až deset, kdy nula znamená, že respondent(ka) „není vůbec ochotn(a) přijímat riziko/nerad(a) riskuje“, a hodnota deset vyjadřuje plnou připravenost „přijímat riziko/zálibu riskovat“. Ochota riskovat je zahrnuta v modelech predikujících dodržování vládních nařízení, protože dle předchozí literatury lze předpokládat, že neochota riskovat bude spojena s vyšší mírou dodržování opatření [Miguel et al. 2021]. Popisné statistiky použitých proměnných jsou uvedeny v Tabulce P1 v příloze.

Metoda analýzy

CHPS data jsou svou povahou hierarchická. Existují teoretické důvody pro předpoklad, že členové stejné domácnosti si budou v názorech podobnější než náhodně vybraní jedinci z populace. Současně naše hypotézy předpokládají, že efekty nezávisle proměnných se budou lišit v čase. Vhodnost využití náhodné

konstanty pro domácnosti ($\chi^2(1) = 580,5$, $p < 0,001$) a náhodné směrnice pro čas ($\chi^2(2) = 466,4$, $p < 0,001$) potvrdily i testy pomocí poměru věrohodností (*likelihood ratio tests*) srovnávající postupně model bez náhodné konstanty a směrnice a s náhodnou konstantou a směrnicí. Z těchto důvodů jsou souvislosti vybraných klíčových proměnných s důvěrou ve vládu testovány pomocí smíšených víceúrovňových modelů (1–7) opakovaného měření s náhodnou konstantou (*intercept*) pro domácnosti a jednotlivce a směrnicí (*slope*) pro čas. Aby bylo možné testovat, zda klíčové proměnné předpovídají důvěru ve vládu a zda se tyto efekty liší v jednotlivých letech, byly vytvořeny tříúrovňové hierarchické modely s časem vnořeným do jednotlivců a jednotlivců vnořených do domácností. Poslední model (8), testující souvislost vybraných proměnných a dodržování opatření, neměří změnu v čase, je tedy dvouúrovňový s náhodnou konstantou pro domácnosti, do kterých jsou vnořeni jednotlivci.

Nejprve byla zkoumána souvislost času, sociodemografických proměnných a důvěry ve vládu (model 1). Čas je v modelech použit jako kategorická proměnná, abychom byli schopni odlišit, jak se meziročně měnila důvěra ve vládu a zároveň zda rok 2020, který je významný covidovou situací, ovlivnil důvěru ve vládu více než předchozí roky. Následně se analýza zaměřuje na souvislost vybraných proměnných s důvěrou ve vládu v čase. V modelech 2–7 jsou postupně přidávány interakce času a klíčových nezávislých proměnných. Tímto způsobem je možné testovat, zda se efekt klíčových proměnných liší v různých letech a především jakým způsobem ovlivnil rok 2020 důvěru ve vládu u různých skupin lidí. V modelu 8, který již není longitudinální, ale průřezový, je pozornost zaměřena na souvislost vybraných proměnných s dodržováním vládních protiepidemických opatření.

Výsledky regresních analýz

Důvěra ve vládu

Počáteční model bez prediktorů (není prezentován) ukázal 48 % rozptylu v důvěře ve vládu mezi jednotlivci a 25 % rozptylu mezi domácnostmi. Do modelu 1 byly přidány sociodemografické proměnné, vzdělání, ekonomický status, sociální důvěra, pocit zdraví, sympatie vůči hnutí ANO, sympatie vůči ČSSD a fixní efekt času.

Výsledky (Tabulka 1) odhalily, že vyšší důvěra ve vládu souvisí s lepším pocitem zdraví, pozitivnějšími pocity vůči hnutí ANO, ČSSD a vyšší sociální důvěrou. Důchodci, studenti a lidé s maturitním nebo vysokoškolským vzděláním vykazují vyšší důvěru ve vládu oproti lidem v zaměstnaneckém poměru, respektive s nižším dosaženým vzděláním. Naopak podnikatelé důvěřují vládě méně než zaměstnanci. Diagram 1 znázorňuje vypočtené pravděpodobnosti důvěry ve vládu v jednotlivých časových bodech při nastavení všech ostatních proměnných v modelu 1 na jejich průměrných hodnotách. Důvěra ve vládu od roku 2017

Tabulka 1. Důvěra ve vládu. Smíšené víceúrovňové modely opakovaného měření – první část

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6	Model 7
Čas (T1)							
T2 – 2017	-0,02* (0,01)	-0,03 (0,02)	-0,01 (0,02)	-0,04 (0,04)	-0,01 (0,03)	0,01 (0,02)	-0,01 (0,02)
T3 – 2018	0,04*** (0,01)	0,12*** (0,02)	-0,01 (0,02)	0,30*** (0,04)	0,22*** (0,03)	-0,28*** (0,02)	0,09*** (0,02)
T4 – 2019	0,07*** (0,02)	0,16*** (0,03)	0,02 (0,02)	0,42*** (0,06)	0,23*** (0,04)	-0,28*** (0,03)	0,09*** (0,03)
T5 – 2020	0,50*** (0,02)	0,63*** (0,04)	0,45*** (0,03)	0,99*** (0,07)	0,87*** (0,06)	0,09* (0,04)	0,52*** (0,04)
Věk	0,01*** (0,01)	0,01*** (0,01)	0,01*** (0,01)	0,01*** (0,01)	0,01*** (0,01)	0,01*** (0,01)	0,01*** (0,01)
Pohlaví	-0,03* (0,01)	-0,03* (0,01)	-0,03* (0,01)	-0,03* (0,01)	-0,03* (0,01)	-0,03* (0,01)	-0,03* (0,01)
Vzdělání							
Vzdělání – maturita	0,03* (0,01)	0,06** (0,01)	0,03** (0,02)	0,03* (0,01)	0,03* (0,01)	0,03* (0,01)	0,03* (0,01)
Vzdělání – vysoká škola	0,07*** (0,02)	0,17*** (0,02)	0,07*** (0,02)	0,07*** (0,02)	0,07*** (0,02)	0,07*** (0,02)	0,07*** (0,02)
Ekonomický status (zaměstnanci)							
Podnikatelé	-0,08*** (0,02)	-0,08** (0,02)	-0,02 (0,03)	-0,08** (0,02)	-0,08*** (0,02)	-0,08*** (0,02)	-0,08*** (0,02)
Nezaměstnaní	0,01 (0,03)	0,01 (0,03)	-0,05 (0,05)	0,01 (0,03)	0,01 (0,03)	0,01 (0,03)	0,01 (0,03)
Studenti	0,13*** (0,03)	0,13*** (0,03)	0,15*** (0,04)	0,14*** (0,03)	0,13*** (0,03)	0,13*** (0,03)	0,13*** (0,03)
Důchodci	0,05** (0,02)	0,05* (0,02)	0,01 (0,02)	0,05* (0,02)	0,05* (0,02)	0,05* (0,02)	0,05** (0,02)
Materská/rodičovská dovolená	-0,01 (0,03)	0,01 (0,03)	0,03 (0,04)	0,01 (0,03)	0,01 (0,03)	0,01 (0,03)	0,01 (0,03)
Sociální důvěra	0,05*** (0,01)	0,05*** (0,01)	0,05*** (0,01)	0,05*** (0,01)	0,06*** (0,01)	0,05*** (0,01)	0,05*** (0,01)
Pocit zdraví	0,04*** (0,01)	0,04*** (0,01)	0,04*** (0,01)	0,08*** (0,01)	0,04*** (0,01)	0,04*** (0,01)	0,04*** (0,01)
Sympatie k hnutí ANO	0,06*** (0,01)	0,06*** (0,01)	0,06*** (0,01)	0,06*** (0,01)	0,06*** (0,01)	0,04*** (0,01)	0,06*** (0,01)
Sympatie k ČSSD	0,07*** (0,01)	0,07*** (0,01)	0,07*** (0,01)	0,07*** (0,01)	0,07*** (0,01)	0,07*** (0,01)	0,07*** (0,01)

Tabulka 1. Důvěra ve vládu. Smíšené víceúrovňové modely opakovaného měření – druhá část

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6	Model 7
Interakce							
Vzdělání a čas (ZS + vyučení a TI)	Vzdělání – maturita*T2	0,01 (0,02)					
	Vzdělání – maturita*T3	-0,07** (0,03)					
	Vzdělání – maturita*T4	-0,07 (0,04)					
	Vzdělání – maturita*T5	-0,10* (0,05)					
	Vzdělání – VŠ*T2	0,01 (0,03)					
	Vzdělání – VŠ*T3	-0,23*** (0,03)					
	Vzdělání – VŠ*T4	-0,23*** (0,04)					
	Vzdělání – VŠ*T5	-0,34*** (0,05)	-0,02 (0,04)				
Ekonomický status a čas (zaměstnanci a TI)	Podnikatel*T2		-0,09* (0,04)				
	Podnikatel*T3		-0,13* (0,06)				
	Podnikatel*T4		-0,29*** (0,08)				
	Podnikatel*T5		0,07 (0,06)				
	Nezaměstnaní*T2		0,08 (0,06)				
	Nezaměstnaní*T3		0,11 (0,09)				
	Nezaměstnaní*T4		0,25* (0,11)				
	Nezaměstnaní*T5		0,04 (0,05)				
	Studenti*T2		-0,05 (0,05)				
	Studenti*T3		-0,09 (0,08)				
	Studenti*T4		-0,20* (0,09)				
	Studenti*T5		-0,06** (0,02)				
	Důchodci*T2		0,16*** (0,03)				
	Důchodci*T3		0,20*** (0,04)				
	Důchodci*T4		0,22*** (0,05)				

Tabulka 1. Důvěra ve vládu. Smíšené víceúrovňové modely opakovaného měření – třetí část

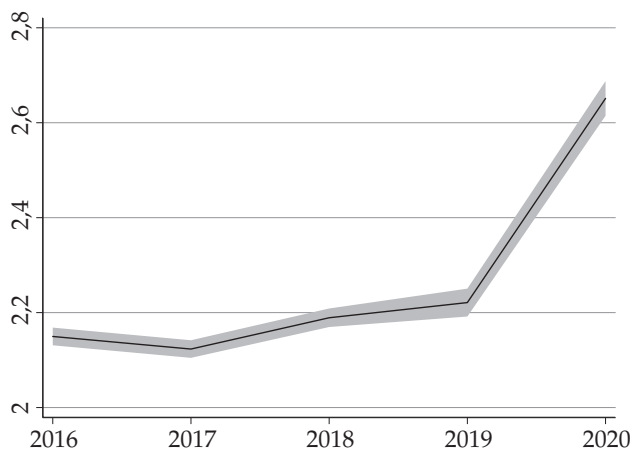
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6	Model 7
Materská/rodičovská dovolená*T2			-0,02 (0,05)				
Materská/rodičovská dovolená*T3			-0,06 (0,06)				
Materská/rodičovská dovolená*T4			-0,10 (0,08)				
Materská/rodičovská dovolená*T5			-0,03 (0,09)				
Pocit zdraví a čas (T1)				0,01 (0,01)			
Pocit zdraví*T3				-0,08*** (0,01)			
Pocit zdraví*T4				-0,11*** (0,02)			
Pocit zdraví*T5				-0,16*** (0,02)			
Sociální důvěra a čas (T1)					-0,01 (0,01)		
Sociální důvěra*T2					-0,04*** (0,01)		
Sociální důvěra*T3					-0,04*** (0,01)		
Sociální důvěra*T4					-0,04*** (0,01)		
Sociální důvěra*T5					-0,08*** (0,01)		
Sympatie k hnutí ANO a čas (T1)						-0,01 (0,01)	
Sympatie ANO*T2						0,07*** (0,01)	
Sympatie ANO*T3						0,08*** (0,01)	
Sympatie ANO*T4						0,09*** (0,01)	
Sympatie ANO*T5							-0,01 (0,01)
Sympatie k ČSSD a čas (T1)							-0,01* (0,01)
Sympatie ČSSD*T2							-0,01 (0,01)
Sympatie ČSSD*T3							-0,01 (0,01)
Sympatie ČSSD*T4							-0,01 (0,01)
Sympatie ČSSD*T5							-0,01 (0,01)
Konstanta	0,98*** (0,05)	0,96*** (0,05)	1,00*** (0,05)	0,88*** (0,05)	0,91*** (0,05)	1,10*** (0,05)	0,97*** (0,05)

Tabulka 1. Důvěra ve vládu. Smíšené víceúrovňové modely opakovaného měření – čtvrtá část

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6	Model 7
Počet pozorování	19 047	19 047	19 047	19 047	19 047	19 047	19 047
Počet jednotliců	6 683	6 683	6 683	6 683	6 683	6 683	6 683
Počet domácností	3 822	3 822	3 822	3 822	3 822	3 822	3 822
AIC	36 091	36 001	35 940	35 987	36 006	35 471	36 093
BIC	36 272	36 245	36 277	36 199	36 218	35 683	36 305
Vysvětlená variance na úrovni domácností	0,13	0,13	0,13	0,13	0,13	0,13	0,13
Vysvětlená variance na úrovni jednotlivce	0,36	0,36	0,36	0,36	0,36	0,36	0,36
Log likelihood	-18 023	-17 970	-17 927	-17 966	-17 976	-17 709	-18 020

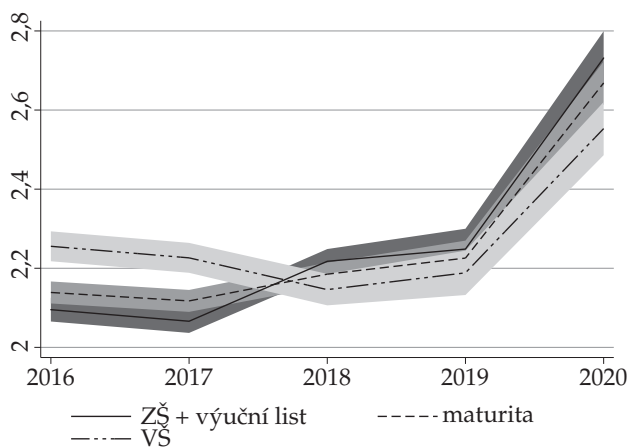
Poznámky: Smíšené víceúrovňové modely opakovaného měření s náhodnou konstantou pro domácnosti a jednotlivce, a směrnici pro čas. Referenční kategorie a standardní chyby jsou v závorkách; *** p < 0,001, ** p < 0,01, * p < 0,05.

Diagram 1. Predikované hodnoty důvěry ve vládu v čase

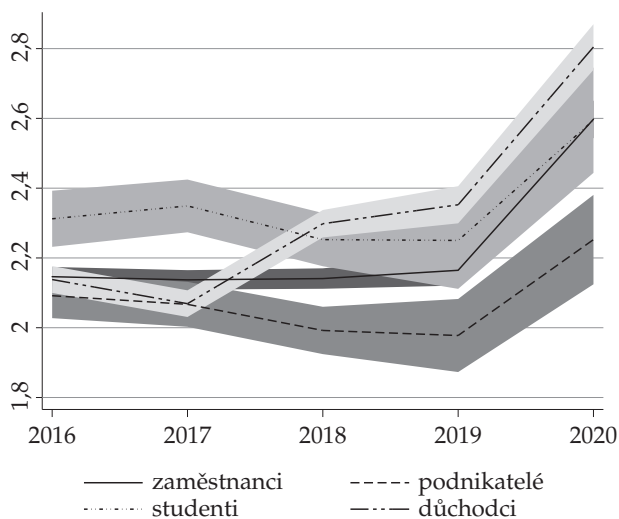
Poznámka: Diagram byl vytvořen na základě modelu 1.

Diagram 2. Predikované hodnoty důvěry ve vládu dle nejvyššího dosaženého vzdělání v čase

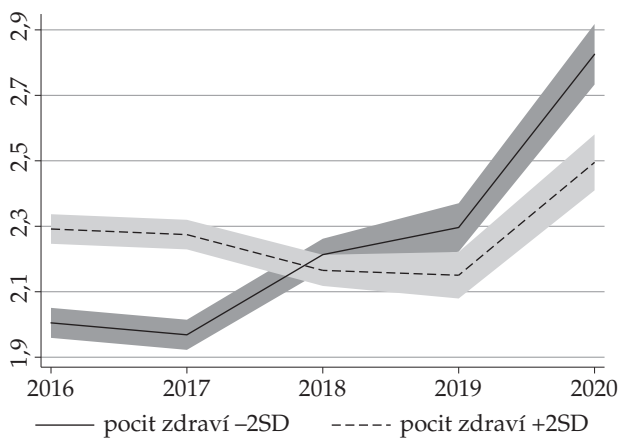
Poznámka: Diagram byl vytvořen na základě modelu 2.

Diagram 3. Predikované hodnoty důvěry ve vládu dle ekonomického statusu v čase

Poznámka: Diagram byl vytvořen na základě modelu 3.

Diagram 4. Predikované hodnoty důvěry ve vládu dle pocíťovaného zdraví v čase

Poznámka: Diagram byl vytvořen na základě modelu 4.

mírně stoupala, ale roku 2020 zaznamenala prudký nárůst. Tento výsledek potvrzuje hypotézu o souvislosti pandemie covidu-19 a důvěry ve vládu.

V následujících modelech (modely 2–7) bylo testováno, zda charakteristiky jako vzdělání, ekonomické postavení, pocit zdraví, sociální důvěra nebo sympatie vůči hnutí ANO a ČSSD souvisí s důvěrou ve vládu. Tento efekt by se projevil statisticky významným nárůstem důvěry ve vládu mezi roky 2019 a 2020.

Diagram 2 znázorňuje vypočtené pravděpodobnosti důvěry pro jednotlivé vzdělanostní skupiny v čase (dle modelu 2). Pokles důvěry ve vládu u vysokoškolsky vzdělaných lidí a naopak nárůst důvěry ve vládu u méně vzdělaných lidí mezi roky 2017 a 2018 je pravděpodobně opět reakcí na sestavení vlády Andreje Babiše. Rozdíly v míře nárůstu důvěry ve vládu před pandemií a během ní je statisticky významný ($p = 0,024$) pouze pro rozdíl mezi lidmi se základním a vysokoškolským vzděláním. Oproti vysokoškolsky vzdělaným mají lidé se základním vzděláním nebo výučním listem větší tendenci ke zvýšení důvěry ve vládu v souvislosti s pandemickou situací.

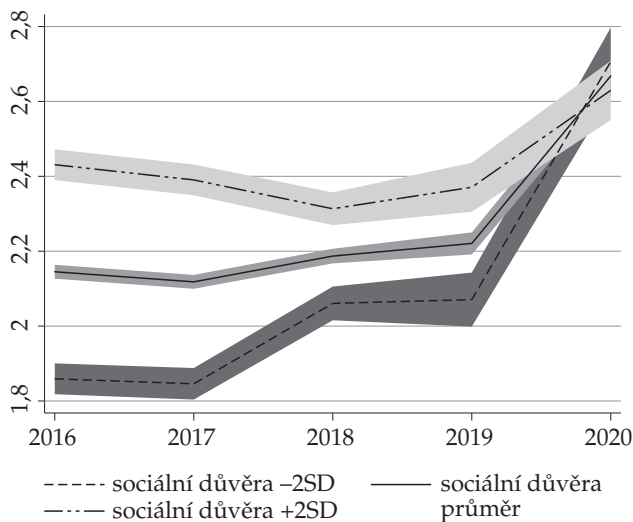
Vzhledem k většímu množství ekonomických kategorií Diagram 3 vyobrazuje vypočtené pravděpodobnosti pouze pro ty, které ukázaly statisticky významný rozdíl v interakci ekonomického statusu a roku 2020 (model 3). Nejzřetelnější je nárůst důvěry u důchodců mezi roky 2017 a 2018. Oproti tomu podnikatelé dlouhodobě vykazují nejnižší míru důvěry ve vládu. Zaměříme-li se na změnu v důvěře ve vládu mezi roky 2019 a 2020, nárůst je podobný pro všechny ekonomické skupiny. Jediný zjištěný rozdíl v nárůstu mezi skupinami je rozdíl nárůstu důvěry mezi zaměstnanými a podnikateli. U podnikatelů byl nárůst mezi lety 2019 a 2020 oproti zaměstnaným mírnější ($B = -0,158$, $p = 0,040$).

Vztah mezi důvěrou ve vládu a časem na základě pocíťovaného zdraví (Diagram 4) ukazuje na nárůst důvěry v souvislosti s nástupem vlády Andreje Babiše (2017–2018) pro ty s horším pocíťovaným zdravím. Rok 2020 poznamenaný pandemickou situací způsobil změnu trendu v důvěře ve vládu u těch, kteří se cítí zdraví. Do roku 2019 jejich důvěra ve vládu spíše stagnovala, ale mezi roky 2019 a 2020 pozorujeme nárůst důvěry. Důvěra ve vládu těch, kteří se necítí zdraví, od roku 2017 stoupá téměř lineárně. Zaměříme-li se pouze na změnu mezi roky 2019 a 2020, lidé, kteří se necítí zdraví, vykazují statisticky významně ($p < 0,001$) vyšší nárůst důvěry ve vládu než ti, kteří se cítí zdraví (H3).

Diagram 5 znázorňuje vypočtené pravděpodobnosti důvěry ve vládu dle sociální důvěry na základě interakce sociální důvěry a času v modelu 5. Lidé s nižší sociální důvěrou mají dlouhodobě nižší důvěru ve vládu, avšak pandemická situace vyrovnala původní rozdíly v důvěře ve vládu mezi lidmi na základě jejich sociální důvěry (H4). Jinými slovy, v roce 2020 nepozorujeme rozdíl v důvěře ve vládu dle míry sociální důvěry jako v předchozích letech. Tento minimální rozdíl v roce 2020 je způsoben výraznějším nárůstem důvěry ve vládu u lidí s nižší sociální důvěrou ($p < 0,001$).

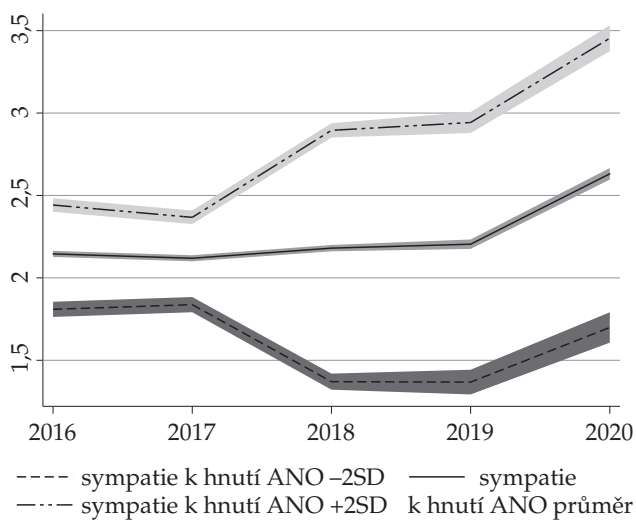
Dle očekávání mají nejvyšší důvěru ve vládu ti, kteří vnímají vládní hnutí ANO pozitivně (model 6). Souvislost sympatií vůči hnutí ANO a důvěry ve vlád-

Diagram 5. Predikované hodnoty důvěry ve vládu dle sociální důvěry v čase

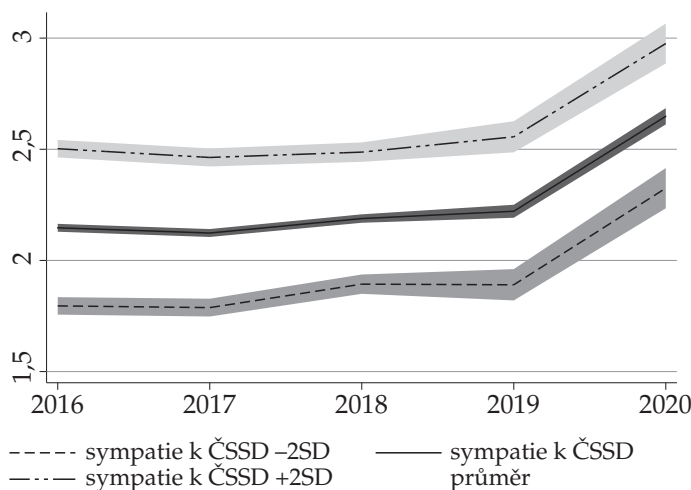
Poznámka: Diagram byl vytvořen na základě modelu 5.

Diagram 6. Predikované hodnoty důvěry ve vládu dle sympatií k hnutí ANO 2011 v čase

Poznámka: Diagram byl vytvořen na základě modelu 6.

Diagram 7. Predikované hodnoty důvěry ve vládu dle sympatií k ČSSD v čase

Poznámka: Diagram byl vytvořen na základě modelu 7.

du je vidět v Diagramu 6. Srovnáním vypočtených pravděpodobností důvěry ve vládu v čase lze mezi lety 2017 a 2018 pozorovat pokles u těch, kterým není hnutí ANO sympatické, a nárůst u těch, kteří se k hnutí staví pozitivně. Tento nárůst rozdílu v důvěře ve vládu je pravděpodobně dán vedoucí úlohou hnutí ANO ve vládách Andreje Babiše. Náhlá změna situace ale ukazuje, že bez ohledu na původní sympatie vůči hnutí ANO je nárůst důvěry ve vládu mezi lety 2019 a 2020 srovnatelný. Podobně model 7 a Diagram 7 ukazují, že důvěra ve vládu byla vyšší mezi těmi, kteří vyjádřili větší sympatie vůči vládní straně ČSSD. Stejný meziroční (2019–2020) nárůst důvěry ve vládu bez ohledu na sympatie vůči ČSSD ukazuje na nepřítomnost souvislosti mezi sympatiemi vůči ČSSD a nárůstem důvěry ve vládu v době počátku epidemické krize. Nebylo prokázáno, že by nárůst důvěry ve vládu souvisel se sympatiemi vůči hnutí ANO nebo ČSSD (H5).

Dodržování opatření

Na základě předchozí literatury byly stanoveny tři hypotézy ohledně souvislosti vybraných charakteristik a dodržování protiepidemických opatření. Hypotézy H6 až H8 jsou testovány dvouúrovňovým regresním modelem. Likelihood-ratio test potvrdil vhodnost využití náhodné konstanty pro domácnosti $\chi^2(1) = 27,2$, $p < 0,001$. Počáteční model bez prediktorů (není prezentován) ukázal 37 % rozptylu v dodržování opatření mezi domácnostmi.

Tabulka 2. Dodržování opatření. Víceúrovňový regresní model

		Model 8	
Vzdělání (ZŠ + vyučení)	Ochota riskovat	–0,01	(0,01)
	Sociální důvěra	0,01	(0,02)
	Důvěra ve vládu	0,11*	(0,05)
	Pocit zdraví	0,02	(0,04)
	Pohlaví (muž)	0,44***	(0,07)
	Věk	0,01	(0,01)
	Vzdělání – maturita	–0,11	(0,08)
	Vzdělání – vysoká škola	–0,04	(0,09)
	Konstanta	3,01***	(0,28)
Ekonomický status (zaměstnanci)	Podnikatelé	–0,05	(0,13)
	Nezaměstnaní	–0,05	(0,18)
	Studenti	0,27	(0,19)
	Důchodci	0,07	(0,12)
	Mateřská/rodičovská dovolená	0,08	(0,15)
	Počet jednotlivců	1 262	
	Počet domácností	1 050	
	AIC	3 986	
	BIC	4 068	
	Vysvětlená variance na úrovni domácností	0,31	
	Il	–1 977	

Poznámky: Víceúrovňový regresní model s náhodnou konstantou pro domácnost. Referenční kategorie a standardní chyby jsou v závorkách; *** $p < 0,001$, * $p < 0,05$.

Výsledky modelu 8 (Tabulka 2) ukazují, že dodržování opatření souvisí s důvěrou ve vládu ($p = 0,015$) (H6), ale ne se sociální důvěrou ($p = 0,631$) (H7), pocitem zdraví ($p = 0,705$) (H8) nebo ochotou riskovat ($p = 0,230$). Výsledky dále ukazují, že ženy mají větší tendenci dodržovat opatření než muži ($p < 0,001$). Ostatní sociodemografické proměnné jako vzdělání a ekonomický status nejsou statisticky významnými prediktory dodržování opatření.

Diskuse

Podobně jako u jiných významných ohrožení i v případě pandemie covid-19 zaznamenaly vlády mnoha zemí světa výrazný nárůst důvěry svých občanů [Bækgaard et al. 2020; Esaiasson et al. 2020; Kritzinger et al. 2021; Schraff 2020]. Tento efekt, známý jako *teorie semknutí kolem vlajky*, byl testován na datech Českého panelu domácností (2016–2020) a bylo zjištěno, že zatímco meziroční změna v důvěře ve vládu v letech 2016–2019 byla cca 3 %, mezi roky 2019 a 2020 vzrostla důvěra v českou vládu o 20 %. Toto zjištění potvrzuje platnost první hypotézy.

Dva dominantní směry vysvětlení efektu semknutí kolem vlajky jsou názorové vůdcovství a zdrženlivost opozice a médií kritizovat vládu. V případě pandemie covid-19 by bylo přílehlavější spíše než o názorovém vůdcovství hovořit o potřebě pocitu bezpečí, který mají lidé tendenci hledat u svých lídrů. Druhé dominantní vysvětlení, tedy neochota opozičních názorových lídrů a médií kritizovat vládu v momentech krize, činí českou případovou studii zajímavou ve srovnání se zahraničními studiemi. Například Merkley et al. [2020] v případě Kanady a Bækgaard et al. [2020] v případě Dánska hovoří o konsensu napříč politickým spektrem, který přispěl k nárůstu důvěry během zavádění nejtvrdších protiepidemických opatření. Případ České republiky je ve srovnání se zahraničím specifický, protože české vládě se nedostalo podpory opozice, která průběžně upozorňovala na selhávání vlády při řešení pandemie, a lze tak toto vysvětlení nárůstu důvěry v českou vládu považovat za méně pravděpodobné.

V návaznosti na předchozí výzkumy ukazující, že ohroženější skupiny obyvatel mají větší tendenci ke zvýšení důvěry ve vládu [Hegewald, Schraff 2020; Vaughan, Tinker 2009; Bovan et al. 2021; Olagoke, Olagoke, Hughes 2020; Brück et al. 2020; Gozgor 2021], bylo cílem tohoto článku zjistit, které charakteristiky obyvatel jsou spojené s větším nárůstem institucionální důvěry v době krize covid-19 v ČR. Druhá hypotéza, tedy že větší nárůst důvěry ve vládu souvisí s ekonomickým statutem, se potvrdila pouze částečně. Ve shodě s Gozgorem [2021] se důvěra ve vládu meziročně zvýšila více těm, kteří disponují základním vzděláním nebo výučním listem, oproti lidem s vysokoškolským vzděláním. Na rozdíl od studie Brück et al. [2020] nebyl v této studii potvrzen efekt ekonomického statusu. Nepřítomnost efektu může být dána i tím, že do modelu vstupovalo několik dalších proměnných, které tento efekt mohly pohltnout (např. pohlaví, věk, pocit zdraví, ekonomický status, sociální důvěra). Vzhledem k probíhající veřejné i odborné debatě o rozdílu dopadu pandemie a souvisejících vládních nařízeních na muže a ženy by analýza rozdílů chování mezi muži a ženami v době pandemie mohla být námětem budoucího výzkumu.

Další hypotéza (H3) zkoumala souvislost pociťovaného zdraví a důvěry ve vládu. V souladu s Olagoke, Olagoke a Hughes [2020] výsledky ukázaly, že lidé s horším pociťovaným zdravím zaznamenali větší nárůst důvěry ve vládu než ti, kteří se cítí zdraví. Toto zjištění koresponduje i s předchozími výzkumy zkoumajícími souvislost mezi pocitem ohrožení a institucionální důvěrou. Horší

pocitované zdraví pravděpodobně posiluje pocit strachu a ohrožení jedinci mají tendenci obracet svou důvěru na stát s vidinou, že se o ně postará.

Čtvrtá hypotéza se věnovala souvislosti mezi sociální důvěrou a důvěrou ve vládu. Jedinci, kteří mají nízkou důvěru v ostatní lidi, mají zpravidla i nízkou důvěru v politiky a stát. Analýza potvrdila zjištění Hegewalda a Schraffa [2020], kdy, jak se zdá, osoby s nízkou sociální důvěrou v době krize překonaly svůj skeptický postoj k vládním institucím a vyjádřily vládě podporu. Podobně bylo předpokládáno, že ti, kteří mají negativní postoj k vládní straně, překonají své antipatie vůči ANO 2011 a ČSSD a vyjádří vládě větší podporu (H5). Ačkoli analýza nárůst důvěry ve vládu potvrdila i u těch, kteří považují ANO 2011 nebo ČSSD za nesympatickou stranu, nárůst byl mírný a z velmi nízké úrovně. Nelze tedy potvrdit pátou hypotézu, že nárůst důvěry ve vládu bude souviset se sympatiemi k vládním stranám, protože důvěra ve vládu narostla stejným tempem u všech bez ohledu na sympatie vůči ANO 2011 nebo ČSSD.

Další testované hypotézy souvisely s dodržováním vládních protiepidemických opatření. Důvěra občanů v dobré úmysly a schopnosti vlády jednat je pro vládu velmi důležitá mimo jiné proto, že jí poskytuje legitimitu činit zásadní opatření pro zmírnění negativních dopadů výjimečné situace a posiluje ochotu občanů tato opatření dodržovat. Dle teoretických očekávání se pozitivní souvislost důvěry ve vládu a míry dodržování protiepidemických opatření potvrdila i v tomto článku (H6), což je v souladu s předchozími studiemi [Bish, Michie 2010; DeYoung, Peters 2016; Han et al. 2017; Rubin et al. 2009; Moran et al. 2021; Pak, McBryde, Adegboye 2021; van Mulukom et al. 2020].

Kromě důvěry ve vládu byla testována i souvislost dodržování opatření se sociální důvěrou (H7). Siegrist a Bearth [2021] ve své studii zjistili, že ačkoli je sociální důvěra důležitá pro spolupráci, vysoká míra sociální důvěry souvisí s tím, že je pro lidi neakceptovatelná myšlenka, že by ostatní mohli být přenašeči viru. Hypotéza testující vztah sociální důvěry s dodržováním opatření, jak naznačovala studie Siegrista a Beartha [2021], se ale nepotvrdila (H7). Nepřítomnost efektu může být výsledkem toho, že lidé, kteří jsou méně důvěřiví v jedné oblasti, mají tendence být méně důvěřiví i v ostatních oblastech a naopak. Bækgaard et al. [2020] zaznamenali nárůst důvěry i v ostatní státní instituce, jako je soudní systém, parlament, média a veřejný sektor obecně. Jejich výsledky naznačují, že prudký nárůst důvěry ve vládu má tendenci přelévat nárůst důvěry i do dalších institucí. Neprokázaný efekt sociální důvěry na dodržování opatření může být dán tím, že vliv důvěry ve vládu přebil efekt sociální důvěry.

Podobně byl bez efektu i pocit zdraví (H8). U těch, kteří jsou nemocní a tím pádem i nejzranitelnější skupinou pro případ infikovanosti virem, bylo předpokládáno, že projeví největší snahu o dodržování vládních opatření. Nepřítomnost efektu pocitu zdraví na dodržování opatření může být dána tím, že horší pocitované zdraví mají častěji starší občané.

Silné a slabé stránky studie

Tato studie má několik silných stránek, jako je využití longitudinálních dat, která obsahují odpovědi respondentů každoročně dotazovaných od roku 2016 až do doby zavádění protiepidemických opatření vyvolaných virem covid-19 na jaře 2020. Tento datový soubor obsahoval baterii otázek na dodržování protiepidemických opatření a otázku na důvěru ve vládu, která byla přítomná i v předchozích vlnách, a bylo tak možné analyzovat meziroční změnu v důvěře ve vládu.

Kromě těchto výhod má tato studie i několik omezení. Zaprvé, některé proměnné jako pocit zdraví, sociální důvěra, sympatie k politickým stranám nebo ekonomický status nejsou měřeny v poslední vlně, takže nejsme schopni měřit, jak změna v klíčových proměnných z předposlední vlny na poslední vlnu ovlivnila důvěru ve vládu, ale musíme se spolehnout na dlouhodobý průměr nebo na hodnotu z předposlední vlny. Zadruhé, datový soubor je postavený na dlouhodobém panelu, jehož respondenti byli na začátku vybráni náhodně, ale v poslední vlně už o náhodném výběru hovořit nelze. Ačkoli je retence na dobré úrovni, v panelu pokračovali především ochotnější respondenti. Výsledky je z toho důvodu třeba číst v kontextu toho, že se nejedná o reprezentativní vzorek. Síla tohoto datového souboru ale tkví v jeho panelové struktuře a možnosti sledovat ty samé jedince v čase. Zatřetí, nelze hovořit o kauzalitě, ale pouze o souvztažnosti. Navíc změny v hodnotách proměnných jsou vždy měřeny v určitý časový bod a není zjištělné, co se dělo mezi těmito časovými body. Některé proměnné jako například důvěra ve vládu nebo sympatie vůči politickým stranám mohou být citlivé na dobu, ve které jsou měřeny. Jakákoli kauza nebo výraznější krok, který nemusí souviset s řešením pandemie, ovlivňuje důvěru ve vládu a stranické sympatie. Navíc v době, kdy byla sbírána poslední vlna dat, se už v případě Rakouska hovořilo o opadnutí důvěry ve vládu [Kritzinger et al. 2021]. Načasování nárůstu a opadnutí důvěry ve vládu se pravděpodobně liší stát od státu, ale není možné říci, v jaké fázi se sbírala data v ČR. Začtvrté, některé indikátory nejsou měřeny ideálně. Místo pocitu zdraví by bylo dobré mít rovněž objektivnější indikátor zdravotního stavu a sociální důvěru by bylo vhodnější měřit jako vícepoložkový index. Proměnná zachycující dodržování opatření je pouze deklarativní a můžeme se jen domnívat, že odráží skutečné chování. Navíc by bylo ideální, kdybychom měli k dispozici i další vlnu dat, abychom mohli sledovat, zda důvěra ve vládu postupně klesala, jak naznačují zahraniční studie, a porovnat, jak se s postupující pandemií proměnila síla efektu důvěry ve vládu na dodržování opatření. I přes zjevné slabé stránky přinesla tato studie několik zajímavých zjištění.

Závěr

Nárůst důvěry ve vládu v době výjimečných krizových situací se potvrdil i na počátku pandemie covid-19 v ČR. Analýzy založené na unikátních panelových datech obsahujících informace o důvěře ve vládu před začátkem pandemie uká-

zaly, že zvýšení důvěry ve vládu není podmíněno sociodemografickými charakteristikami, ale že nárůst důvěry ve vládu je plošný jev. Relativně vyšší nárůst důvěry ve vládu byl zaznamenán u lidí s nízkou úrovní vzdělání a těch, kteří vyjadřují nízkou sociální důvěru. Ačkoli nevíme přesně, jaké byly motivace pro nárůst důvěry ve vládu u těchto dvou skupin, jejich reakce na situaci způsobenou pandemií covid-19 byla silnější než u ostatních. Ukazuje se, že nárůst důvěry ve vládu v krizové situaci je téměř bezpodmínečný a pomáhá vládě, aby lidé dodržovali jí zavedená opatření. Pro dodržování protiepidemických opatření se jeví jako zásadní, aby si vláda udržela důvěru občanů. Budoucí výzkum by se mohl zaměřit na souvislost dodržování opatření s důvěrou ve vládu během doby krize. Na základě teorie semknutí kolem vlajky a předchozích studií lze očekávat, že důvěra ve vládu v průběhu krize klesla i v ČR. Otázkou je, zda se to skutečně stalo a zda případný pokles důvěry ovlivnil i dodržování vládních opatření. Lze předpokládat, že dodržování opatření bude i v průběhu krize záviset na tom, jak občané vyhodnotí výkon vlády.

ALEŠ KUDRNÁČ *v současnosti působí jako postdoktorand na Umeå University ve Švédsku, kde se zabývá vývojem politických postojů a chování mladých lidí. Dlouhodobě se zajímá také o další témata výzkumu, jako je volební chování, politická psychologie a politická nerovnost.*

JAN KLUSÁČEK *je doktorandem na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, v současnosti působí v Sociologickém ústavu AV ČR, v. v. i. Věnuje se analýze kvantitativních dat, indikátorům kvality života a sociologii rodiny.*

Literatura

- Adler, N. E., J. M. Ostrove. 1999. „Socioeconomic Status and Health: What We Know and What We Don't.“ *Annals of the New York Academy of Sciences* 896 (1): 3–15, <https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.1999.tb08101.x>.
- Al-Hasan, A., D. Yim, J. Khuntia. 2020. „Citizens' Adherence to COVID-19 Mitigation Recommendations by the Government: A 3-country Comparative Evaluation Using Web-based Cross-sectional Survey Data.“ *Journal of Medical Internet Research* 22 (8), <https://doi.org/10.2196/20634>.
- Alekhin, A. N., E. A. Dubinina. 2020. „Pandemic: The View of a Clinical Psychologist.“ *Arterial'naya Gipertenziya (Arterial Hypertension)* 26 (3): 312–316, <https://doi.org/10.18705/1607-419X-2020-26-3-312-316>.
- Baekgaard, M., J. Christensen, J. K. Madsen, K. S. Mikkelsen. 2020. „Rallying around the Flag in Times of COVID-19: Societal Lockdown and Trust in Democratic Institutions.“ *Journal of Behavioral Public Administration* 3 (2): 1–12, <https://doi.org/10.30636/jbpa.32.172>.
- Bell, A., M. Fairbrother, K. Jones. 2019. „Fixed and Random Effects Models: Making

- an Informed Choice." *Quality & Quantity* 53 (2): 1051–1074, <https://doi.org/10.1007/s11135-018-0802-x>.
- Bish, A., S. Michie. 2010. „Demographic and Attitudinal Determinants of Protective Behaviours during a Pandemic: A Review." *British Journal of Health Psychology* 15 (4): 797–824, <https://doi.org/10.1348/135910710X485826>.
- Bogg, T., E. Milad. 2020. „Demographic, Personality, and Social Cognition Correlates of Coronavirus Guideline Adherence in a US Sample." *Health Psychology* 39 (12), <https://doi.org/10.1037/hea0000891>.
- Boittin, M., C. H. Mo, S. Utych. 2020. „Can Natural Disasters Have a Rally 'Round the Flag Effect? The Political Consequences of Nepal's 2015 Earthquake." *Working Paper* 3. UC Berkeley, University of Colorado Boulder, and Boise State University.
- Bovan, K., N. Baketa, M. Kovačić, D. C. Biruski. 2021. „Trust Us, We Know What We Are Doing: Institutional Trust in Croatia during the Coronacrisis." *OSF Preprints*, <https://doi.org/10.31219/osf.io/wufjs>.
- Brouard, S., P. Vasilopoulos, M. Becher. 2020. „Sociodemographic and Psychological Correlates of Compliance with the Covid-19 Public Health Measures in France." *Canadian Journal of Political Science/Revue Canadienne de Science Politique* 53 (2): 253–258, <https://doi.org/10.1017/S0008423920000335>.
- Brück, T., N. Ferguson, P. Justino, W. Stojetz. 2020. „Trust in the Time of Corona." *IZA Discussion Paper No. 13386*, <https://doi.org/10.35188/UNU-WIDER/2020/839-9>.
- Chatagnier, J. T. 2012. „The Effect of Trust in Government on Rallies' Round the flag." *Journal of Peace Research* 49 (5): 631–645, <https://doi.org/10.1177/0022343312440808>.
- DeYoung, S. E., M. Peters. 2016. „My Community, My Preparedness: The Role of Sense of Place, Community, and Confidence in Government in Disaster Readiness." *International Journal of Mass Emergencies & Disasters* 34 (2).
- Diener, E., M. Y. Chan. 2011. „Happy People Live Longer: Subjective Well-being Contributes to Health and Longevity." *Applied Psychology: Health and Well-Being* 3 (1): 1–43, <https://doi.org/10.1111/j.1758-0854.2010.01045.x>.
- Dinesen, P. T., M. M. Jørgen. 2013. „The Effect of Terror on Institutional Trust: New Evidence from the 3/11 Madrid Terrorist Attack." *Political Psychology* 34 (6): 917–926.
- Dong, M., J. Zheng. 2020. „Letter to the Editor: Headline Stress Disorder Caused by Netnews during the Outbreak of COVID-19." *Health Expectations: An International Journal of Public Participation in Health Care and Health Policy* 23 (2), <https://doi.org/10.1111/hex.13055>.
- Doty, R. M., B. E. Peterson, D. G. Winter. 1991. „Threat and Authoritarianism in the United States, 1978–1987." *Journal of Personality and Social Psychology* 61 (4), <https://doi.org/10.1037/0022-3514.61.4.629>.
- Edelman Trust Barometer. 2020. „Spring Update: Trust and the Covid-19 Pandemic." *Edelman* [online]. [cit. 9. 9. 2021]. Dostupné na: <https://www.edelman.com/research/trust-2020-spring-update>.
- Edwards III, G. C., T. Swenson. 1997. „Who Rallies? The Anatomy of a Rally Event." *The Journal of Politics* 59 (1): 200–212, <https://doi.org/10.2307/2998222>.
- Esaiasson, P., J. Sohlberg, M. Gheretti, B. Johansson. 2020. „How the Coronavirus Crisis Affects Citizen Trust in Institutions and in Unknown Others: Evidence from the Swedish Experiment." *European Journal of Political Research* 60 (3): 748–760, <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12419>.
- Falcone, R., E. Coli, S. Felletti, A. Sapienza, C. Castelfranchi, F. Paglieri. 2020. „All We Need is Trust: How the COVID-19 Outbreak Reconfigured Trust in Italian Public Institutions." *Frontiers in Psychology* 2020 (11), <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.561747>.
- Gozgor, G. 2021. „Global Evidence on the Determinants of Public Trust in Governments

- during the COVID-19." *Applied Research in Quality of Life*,
https://doi.org/10.1007/s11482-020-09902-6.
- Greenberg, J., S. Solomon, T. Pyszczynski, A. Rosenblatt, J. Burling, D. Lyon, L. Simon, E. Pinel. 1992. „Why Do People Need Self-esteem? Converging Evidence that Self-esteem Serves an Anxiety-buffering Function." *Journal of Personality and Social Psychology* 63 (6): 913–922, https://doi.org/10.1037/0022-3514.63.6.913.
- Hamanaka, S. 2020. „Rallying round the flag of the Star of David during the first Wave of Covid-19 : Increased Popular Support for Netanyahu in the Time of Crisis." *SocArXiv*. October 2, https://doi.org/10.31235/osf.io/vxutw.
- Han, Z., X. Lu, E. I. Hörhager, J. Yan. 2017. „The Effects of Trust in Government on Earthquake Survivors' Risk Perception and Preparedness in China." *Natural Hazards* 86 (1): 437–452, https://doi.org/10.1007/s11069-016-2699-9.
- Harper, C. A., L. P. Satchell, D. Fido, R. D. Latzman. 2020. „Functional Fear Predicts Public Health Compliance in the COVID-19 Pandemic." *International Journal of Mental Health and Addiction*, https://doi.org/10.31234/osf.io/jkfu3.
- Hegewald, S., D. Schraff. 2020. „Who Rallies around the Flag? Evidence from Panel Data during the Covid-19 Pandemic." *OSF Preprints*, https://doi.org/10.31219/osf.io/dwgsj.
- Hetherington, M. J., M. Nelson. 2003. „Anatomy of a Rally Effect: George W. Bush and the War on Terrorism." *PS: Political Science and Politics* 36 (1): 37–42, https://doi.org/10.1017/S1049096503001665.
- Johansson, B., D. N. Hopmann, A. Shehata. 2021. „When the Rally-around-the-flag Effect Disappears, or: When the COVID-19 Pandemic Becomes 'Normalized'." *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 31 (sup1): 321–334, https://doi.org/10.1080/17457289.2021.1924742.
- Júnior, A., J. Dula, S. Mahumane, O. Koole, S. Enosse, J. N. Fodjo, R. Colebunders. 2021. „Adherence to COVID-19 Preventive Measures in Mozambique: Two Consecutive Online Surveys." *International Journal of Environmental Research and Public Health* 18 (3), https://doi.org/10.3390/ijerph18031091.
- Kriner, D. L. 2006. „Examining Variance in Presidential approval: The Case of FDR in World War II." *Public Opinion Quarterly* 70 (1): 23–47, https://doi.org/10.1093/poq/nfj001.
- Kritzing, S., M. Foucault, R. Lachat, J. Partheymüller, C. Plescia, S. Brouard. 2021. „'Rally round the Flag': The COVID-19 Crisis and Trust in the National Government." *West European Politic* 44 (5–6): 1205–1231, https://doi.org/10.1080/01402382.2021.1925017.
- Kudrnáčová, M. 2019. „Czech Household Panel Survey." Data Documentation, http://dspace.soc.cas.cz:8080/xmlui/handle/123456789/3780.
- Landau, M. J., S. Solomon, J. Greenberg, F. Cohen, T. Pyszczynski, J. Arndt, C. H. Miller, D. M. Ogilvie, A. Cook. 2004. „Deliver us from Evil: The Effects of Mortality Salience and Reminders of 9/11 on Support for President George W. Bush." *Personality and Social Psychology Bulletin* 30 (9): 1136–1150, https://doi.org/10.1177/0146167204267988.
- Leininger, A., M. Schaub. 2020. „Voting at the Dawn of a Global Pandemic." *SocArXiv*, 12 Apr, https://doi.org/10.31235/osf.io/a32r7.
- Lerner, J. S., D. Keltner. 2001. „Fear, Anger, and Risk." *Journal of Personality and Social Psychology* 81 (1), https://doi.org/10.1037/0022-3514.81.1.146.
- Merkley, E., Bridgman, A., Loewen, P. J., Owen, T., Ruths, D., Zhilin, O. 2020. „A Rare Moment of Cross-Partisan Consensus: Elite and Public Response to the COVID-19 Pandemic in Canada." *Canadian Journal of Political Science. Revue Canadienne De Science Politique* 53 (2): 311–318, https://doi.org/10.1017/S0008423920000311.
- Miguel, F. K., G. M. Machado, G. Pianowski, L. de Francisco Carvalho. 2021. „Compliance

- with Containment Measures to the COVID-19 Pandemic over Time: Do Antisocial Traits Matter?" *Personality and Individual Differences* 168, <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110346>.
- Moran, C., D. J. T. Campbell, T. S. Campbell, P. Roach, L. Bourassa, Z. Collins, M. Stasiewicz, P. McLane. 2021. „Predictors of Attitudes and Adherence to COVID-19 Public Health Guidelines in Western Countries: A Rapid Review of the Emerging Literature." *Journal of Public Health (Oxford, England)*, <https://doi.org/10.1093/pubmed/ndab070>.
- Mueller, J. E. 1970. „Presidential Popularity from Truman to Johnson." *The American Political Science Review* 64 (1): 18–34, <https://doi.org/10.2307/1955610>.
- Mueller, J. E. 1973. *War, Presidents, and Public Opinion*. New York: Wiley.
- Mulukom, V. van, L. Pummerer, S. Alper, H. (M.) Bai, V. Čavojová, J. E. M. Farias, C. S. Kay, L. B. Lazarevic, E. J. C. Lobato, G. Marinthe, I. P. Banai, J. Šrol, I. Žeželj. 2020. „Antecedents and Consequences of COVID-19 Conspiracy Theories: A Rapid Review of the Evidence." *PsyArXiv* 14 Nov, <https://doi.org/10.31234/osf.io/u8yah>.
- Nivette, A., D. Ribeaud, A. Murray, A. Steinhoff, L. Bechtiger, U. Hepp, L. Shanahan, M. Eisner. 2021. „Non-compliance with COVID-19-related Public Health Measures among Young Adults in Switzerland: Insights from a Longitudinal Cohort Study." *Social Science & Medicine* 268, <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2020.113370>.
- Olagoke, A. A., O. O. Olagoke, A. M. Hughes. 2020. „Psychological Pathways Linking Public Trust during the Coronavirus Pandemic to Mental and Physical Well-being." *Frontiers in Psychology* 11, <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.570216>.
- Oxford COVID-19 Government Response Tracker. 2021. „COVID-19: Stringency Index." *Our World in Data* [online]. [cit. 9. 9. 2021]. Dostupné z: <https://ourworldindata.org/grapher/covid-stringency-index>.
- Pak, A., E. McBryde, O. A. Adegboye. 2021. „Does High Public Trust Amplify Compliance with Stringent COVID-19 Government Health Guidelines? A Multi-country Analysis Using Data from 102,627 Individuals." *Risk Management and Healthcare Policy* 14: 293–302, <https://doi.org/10.2147/RMHP.S278774>.
- Perrin, A. J., S. J. Smolek. 2009. „Who Trusts? Race, Gender, and the September 11 Rally Effect among Young Adults." *Social Science Research* 38 (1): 134–145, <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2008.09.001>.
- Pyszczyński, T., M. Lockett, J. Greenberg, S. Solomon. 2021. „Terror Management Theory and the COVID-19 Pandemic." *Journal of Humanistic Psychology* 61 (2): 173–189, <https://doi.org/10.1177/0022167820959488>.
- Ramos, R., C. Sanz. 2020. „Backing the Incumbent in Difficult Times: The Electoral Impact of Wildfires." *Comparative Political Studies* 53 (3–4): 469–499, <https://doi.org/10.1177/0010414019858959>.
- Rubin, G. J., R. Amlôt, L. Page, S. Wessely. 2009. „Public Perceptions, Anxiety, and Behaviour Change in Relation to the Swine Flu Outbreak: Cross Sectional Telephone Survey." *Bmj* 339, <https://doi.org/10.1136/bmj.b2651>.
- Schraff, D. 2020. „Political Trust during the Covid-19 Pandemic: Rally around the Flag or Lockdown Effects?" *European Journal of Political Research*, <https://doi.org/10.31235/osf.io/pu47c>.
- Siegrist, M., A. Bearth. 2021. „Worldviews, Trust, and Risk Perceptions Shape Public Acceptance of COVID-19 Public Health Measures." *Proceedings of the National Academy of Sciences* 118 (24), <https://doi.org/10.1073/pnas.2100411118>.
- Szwarcwald, C. L., G. N. Damacena, M. B. de A. Barros, D. C. Malta, P. R. B. de Souza, L. O. Azevedo, Í. E. Machado, M. G. Lima, D. Romero, C. S. Gomes, A. O. Werneck, D. R. P. da Saliva, R. Gracie, M. de F. de Pina. 2021. „Factors Affecting Brazilians’

- Self-rated Health during the COVID-19 Pandemic." *Cadernos de Saúde Pública* 37 (3), <https://doi.org/10.1590/0102-311x00182720>.
- Tajfel, H. 1982. „Social Psychology of Intergroup Relations." *Annual Review of Psychology* 33 (1): 1–39, <https://doi.org/10.1146/annurev.ps.33.020182.000245>.
- Vaughan, E., T. Tinker. 2009. „Effective Health Risk Communication about Pandemic Influenza for Vulnerable Populations." *American Journal of Public Health* 99 (Suppl 2), S324–S332, <https://doi.org/10.2105/AJPH.2009.162537>.
- Wollebæk, D., B. Enjolras, K. Steen-Johnsen, G. Ødegård. 2012. „After Utøya: How a High-trust Society Reacts to Terror—Trust and Civic Engagement in the Aftermath of July 22." *PS: Political Science and Politics* 45 (1): 32–37, <https://doi.org/10.1017/S1049096511001806>.

Data

- SOÚ AV ČR, v. v. i., CERGE-EI, FSS MU. 2021. *Czech Household Panel Survey 1. wave* [dataset]. Ver. 1.0. Praha: Český sociálněvědní datový archiv, <https://doi.org/10.14473/CHPSEN101>.
- SOÚ AV ČR, v. v. i., CERGE-EI, FSS MU. 2021. *Czech Household Panel Survey 2. wave* [dataset]. Ver. 1.0. Praha: Český sociálněvědní datový archiv, <https://doi.org/10.14473/CHPSEN201>.
- SOÚ AV ČR, v. v. i., CERGE-EI, FSS MU. 2021. *Czech Household Panel Survey 3. wave* [dataset]. Ver. 1.0. Praha: Český sociálněvědní datový archiv, <https://doi.org/10.14473/CHPSEN301>.
- SOÚ AV ČR, v. v. i., CERGE-EI, FSS MU. 2021. *Czech Household Panel Survey 4. wave* [dataset]. Ver. 1.0. Praha: Český sociálněvědní datový archiv, <https://doi.org/10.14473/CHPSEN401>.

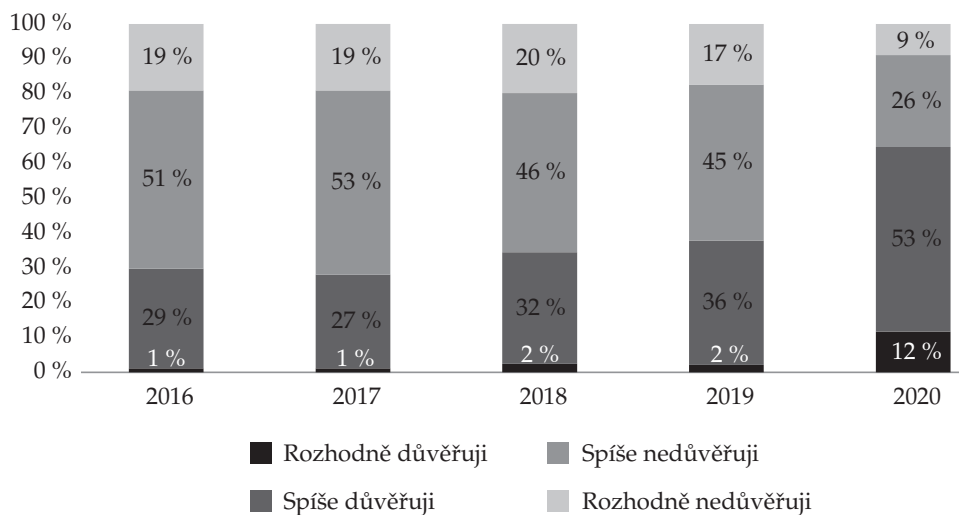
Příloha

Tabulka P1. Popisné statistiky použitých proměnných

	Aritmetický průměr	Standardní odchylka	Min	Max
Dodržování opatření (T5)	3,95	1,20	0	6
Pohlaví (T1)	1,54	0,50	1	2
Věk (T1)	49,15	17,20	18	94
Vzdělání (T1)	1,85	0,76	1	3
Ekonomický status (T1–T4)	1,87	1,90	0	5
Důvěra ve vládu (T1–T5)	2,19	0,75	1	4
Sympatie ANO (T1–T4)	4,42	2,93	0	10
Sympatie ČSSD (T1–T4)	3,84	2,71	0	10
Sociální důvěra (T1–T4)	4,25	1,96	0	10
Pocit zdraví (T1–T4)	3,04	0,95	1	5
Ochota riskovat (T4)	4,64	2,44	0	10

Poznámka: „T“ označuje vlnu, z které pochází hodnoty proměnných.
N (T1–T5) = 1 472.

Graf P1. Důvěra ve vládu (2016–2020)

Poznámka: počet respondentů: 2016 = 6 438, 2017 = 5 663, 2018 = 4 907, 2019 = 2 002, 2020 = 1 472. Znění otázky: „Řekněte prosím, jak moc důvěřujete vládě?“